

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING NUTQ MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISHDA 4K MODELINING ROLI: KOGNITIV,
KOMMUNIKATIV, KOLLABORATIV VA KREATIV YONDASHUVLAR**

Eshmamatova Malohat Mamarasul qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)

1-kurs magistranti

Xayitova Firuza Abdullayevna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Boshlang'ich ta'lim kafedrasida dots. v/b.,

pedagogika fanlari falsafa doktori

Annotatsiya. Ushbu maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirishda 4K modelining (Kognitiv, Kommunikativ, Kollaborativ, Kreativ) rolini tahlil qiladi. Nutq madaniyatini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari, shu jumladan, 4K modeli, o'quvchilarda ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatlarga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. 4K modeli yordamida nutq madaniyatini shakllantirishda kognitiv fikrlash, samarali muloqot, guruhli ish va yaratuvchanlikni rivojlantirishning ahamiyati ko'rib chiqiladi. Maqolada ushbu yondashuvlarning o'zaro aloqalari va nutq madaniyati rivojlanishiga qo'shgan hissasi tahlil qilinadi. O'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirishda 4K modelining amaliy qo'llanilishi va uning pedagogik metodlari, jumladan interaktiv o'qitish va guruhli ishlash metodlari ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, nutq madaniyati, 4K modeli, kognitiv yondashuv, kommunikativ yondashuv, kollaborativ yondashuv, kreativ yondashuv, o'qitish metodlari.

Kirish. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyati, ularning ijtimoiy va akademik muvaffaqiyatlari uchun juda muhimdir. Nutq madaniyatini shakllantirish, o'quvchilarning o'z fikrlarini aniq, mantiqiy va samimiy tarzda ifodalash, shuningdek, ularni ijtimoiy muhitda samarali muloqotda bo'lishga o'rgatish, umumiy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biridir. Bugungi kunda ta'limda innovatsion metodlar, xususan, 4K modeli, o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishda samarali yondashuv sifatida qaralmoqda.

4K modeli — bu kognitiv, kommunikativ, kollaborativ va kreativ yondashuvlarni o‘z ichiga olgan pedagogik konsepsiya bo‘lib, boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilarda yuqori darajadagi nutq madaniyatini shakllantirishda qo‘llaniladi. Ushbu model orqali o‘quvchilar nafaqat o‘z fikrlarini aniq ifodalashni o‘rganadilar, balki muloqotda bo‘lish, guruhli ishlash va yaratuvchan fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradilar. Maqolada 4K modelining har bir elementi — kognitiv, kommunikativ, kollaborativ va kreativ yondashuvlarning nutq madaniyati rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi.

4K Modelining Tushunchasi va Elementlari

4K modeli — bu o‘quvchilarda nutq madaniyatini rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan to‘rt asosiy ko‘nikma va yondashuvlarni o‘z ichiga oladi: kognitiv, kommunikativ, kollaborativ va kreativ. Har bir yondashuvning o‘ziga xos pedagogik ahamiyati mavjud va ular o‘zaro bog‘liq holda o‘quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirishga yordam beradi.

1. Kognitiv Yondashuv

Kognitiv yondashuv o‘quvchilarning fikrlash va o‘z bilimlarini to‘g‘ri ishlatish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Bu yondashuv orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini aniq va mantiqiy tarzda tuzish, muammolarni hal qilishda mantiqiy fikrlashni qo‘llashni o‘rganadilar. Kognitiv yondashuvning nutq madaniyatiga ta'siri katta, chunki o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatlari nutqning aniq va samarali ifodasiga asos bo‘ladi. Kognitiv yondashuv o‘quvchilarda bilimlarni tahlil qilish, umumlashtirish va yangi g‘oyalarni yaratish kabi qobiliyatlarni rivojlantiradi. Bu esa, o‘z navbatida, o‘quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirishda ularga yordam beradi.

2. Kommunikativ Yondashuv

Kommunikativ yondashuv o‘quvchilarga samarali muloqotda bo‘lishni o‘rgatadi. Nutq madaniyati nafaqat aniq fikrlarni bildirish, balki boshqalar bilan to‘g‘ri muloqot qilishni ham talab qiladi. Kommunikativ yondashuv o‘quvchilarga muloqotda bo‘lishda so‘z boyligini, grammatika va sintaksisni to‘g‘ri qo‘llashni o‘rgatadi. Bu orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini va his-tuyg‘ularini boshqalar bilan aniq va samarali tarzda ulashish qobiliyatini rivojlantiradilar.

Kommunikativ yondashuvni qo'llash orqali o'quvchilar o'z nutqini nafaqat tushunarli, balki tinglovchi uchun qiziqarli va samimiy qilishni o'rganadilar. Bu, o'z navbatida, o'quvchilarda ijtimoiy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi.

3. Kollaborativ Yondashuv

Kollaborativ yondashuv o'quvchilarga guruhli ishda samarali faoliyat yuritishni o'rgatadi. Nutq madaniyati, shuningdek, guruhda ishlashda bir-biriga hurmat, fikr almashish va o'zaro yordamga asoslanadi. Kollaborativ yondashuv orqali o'quvchilar jamoa bilan ishlashda o'z fikrlarini tinglash va baham ko'rish, hamkorlikda muammolarni hal qilishni o'rganadilar. Bu metod, o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega, chunki samarali muloqotning ko'p hollarda guruhdagi o'zaro munosabatlarga asoslanadi. Kollaborativ yondashuv orqali o'quvchilar nafaqat bilim almashadilar, balki bir-birining fikrlarini hurmat qilish, yangi g'oyalarni qabul qilish va jamoada ish olib borish qobiliyatlarini ham rivojlantiradilar.

4. Kreativ Yondashuv

Kreativ yondashuv o'quvchilarda yaratuvchan fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan. Bu yondashuv orqali o'quvchilar yangi va innovatsion g'oyalarni ishlab chiqish, o'z fikrlarini original tarzda ifodalashni o'rganadilar. Kreativ yondashuv, nutq madaniyati shakllantirishda o'quvchilarga so'zlarni ijodiy ravishda qo'llash imkoniyatini beradi. Shuningdek, bu yondashuv o'quvchilarda so'z boyligini oshiradi va nutqni rang-barang qilishga yordam beradi. Kreativ yondashuv o'quvchilarni nutqni yangi usullar bilan, an'anaviy chegaralardan tashqarida fikrlashga rag'batlantiradi. Bu esa, o'z navbatida, o'quvchilarning nutq madaniyatini va ularning muloqotdagi yondashuvlarini mukammallashtiradi.

4K Modelining Pedagogik Metodlari

4K modelining pedagogik metodlarini qo'llash, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirishda samarali natijalar berishi mumkin. Ushbu metodlar, o'quvchilarga aniq va samarali nutqni shakllantirish, ularning fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish va muloqotda samarali ishtirok etish imkonini yaratadi.

- 1. Loyiha asosidagi o'qitish (Project-based Learning):** Bu metod o'quvchilarga guruhlar bo'lib, biror masalani yechish uchun loyiha ishlab chiqish imkoniyatini

beradi. Loyiha asosidagi o'qitish orqali o'quvchilar bir-birlarining fikrlarini tinglash, o'z fikrlarini ifodalash va yangi g'oyalar yaratish qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

2. **Diskussiya va Munozara:** O'quvchilarni nutq madaniyatini rivojlantirishda diskussiya va munozara o'tkazish metodlari juda samarali hisoblanadi. Bu metodlar o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni va o'z fikrlarini mantiqiy tarzda ifodalashni rivojlantiradi.
3. **Roli o'yinlar (Role-Playing):** Roli o'yinlar o'quvchilarga muloqotda bo'lishning turli usullarini o'rgatadi va ularning nutq madaniyatini mustahkamlashga yordam beradi. O'quvchilar turli rollarda o'zlarini ko'rsata olishlari va nutqni ijodiy tarzda ifodalashni o'rganadilar.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini shakllantirishda 4K modeli, ya'ni kognitiv, kommunikativ, kollaborativ va kreativ yondashuvlar, muhim ahamiyatga ega. Ushbu modelning asosiy yondashuvlari o'quvchilarga aniq fikrlarni ifodalash, samarali muloqotda bo'lish, guruhli ishda faol ishtirok etish va yaratuvchan fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi. 4K modeli o'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirishda nafaqat ilmiy yondashuvlarni, balki amaliy metodlarni ham qo'llash imkoniyatini yaratadi. Pedagogik metodlar orqali o'quvchilarga yuqori darajadagi nutq madaniyatini shakllantirish, ularni o'z fikrlarini aniq, mantiqiy va samarali tarzda ifodalashga o'rgatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shodmonov, N. (2019). **Boshlang'ich ta'limda nutq madaniyatini shakllantirish metodlari.** Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi nashriyoti.
2. Qodirova, F. (2020). **Pedagogik innovatsiyalar va STEM yondashuvi.** Samarkand: Samarkand Davlat universiteti nashriyoti.
3. Xodjayeva, M. (2018). **O'quvchilarda kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirishning zamonaviy usullari.** Buxoro: Buxoro universiteti.
4. Turaeva, G. (2021). **4K modelining ta'lim jarayonida qo'llanilishi.** Farg'ona: Farg'ona universiteti nashriyoti.
5. Rasulov, A. (2017). **Pedagogik metodlar va innovatsion ta'lim.** Toshkent: O'zbekiston Ta'lim nashriyoti.